

Buitenlandse directe investeringen in ontwikkelingslanden

Mede door de toegenomen schuldenlast in ontwikkelingslanden is meer belangstelling ontstaan voor de rol van de particuliere sector in het ontwikkelingsproces. Dit betreft niet alleen de rol van de particuliere sector in de ontwikkelingslanden zelf, maar ook de betekenis van buitenlandse directe investeringen voor het bevorderen van de groei in deze landen. In dit artikel worden omvang en belang van buitenlandse directe investeringen in ontwikkelingslanden nader toegelicht.

PROF. DR. L.B.M. MENNES – DR. J. KOL*

In het najaar van 1987 heeft de minister voor Ontwikkelingssamenwerking in een brief aan de Tweede Kamer de aandacht gevestigd op de rol van de particuliere sector in het ontwikkelingsproces in ontwikkelingslanden, met name – maar niet uitsluitend – in het industrialisatieproces¹. In zijn brief stelt de minister vast dat in ontwikkelingslanden, waar de overheid met name in het economische proces over het algemeen een dominante rol speelt, mede door de vaak sterk toegenomen schuldenlast meer belangstelling is ontstaan voor de particuliere sector als actor in het ontwikkelingsproces. In nauw overleg met de Wereldbank en het IMF is in een groot aantal ontwikkelingslanden een aanpassingsbeleid in gang gezet. Belangrijke elementen van dit beleid zijn het streven naar kosteneffectiviteit, het beter aansluiten bij marktkrachten, het inspelen op prijssignalen en het bevorderen van concurrentieverhoudingen. Verwacht mag worden dat deze elementen in toenemende mate ertoe zullen leiden dat overheden van ontwikkelingslanden hun taken overdragen aan de particuliere sector. Daarnaast wordt ook in andere internationale beleidskaders, bij voorbeeld UNCTAD-VII en de algemene UNIDO-conferentie, najaar 1987, steeds meer aandacht besteed aan de rol die de particuliere sector kan spelen in het ontwikkelingsproces.

Volgens de minister kan ook het Nederlandse bedrijfsleven een essentiële rol spelen in het ontwikkelingsproces en in de versterking van de marktsector in ontwikkelingslanden. Deze rol ligt bij uitstek op het terrein van de bedrijfsgerichte particuliere investeringen, die inkomen, werkgelegenheid en deviezen genereren, op het terrein van technologieoverdracht en op het gebied van de ontwikkeling van 'human resources' door bedrijfsgerichte training, opleiding en management-ondersteuning. De minister stelt dat de bilaterale en multilaterale hulp daarbij een ondersteunende, drempelverlagende en initiërende werking kan hebben².

In dit artikel wordt de rol van de particuliere sector en meer in het bijzonder die van buitenlandse particuliere investeringen in ontwikkelingslanden nader belicht.

De particuliere sector in ontwikkelingslanden

In veel ontwikkelingslanden is het aandeel van de sector overheidsbedrijven in de bruto investeringen en de bruto binnenlandse productie van de industrie veel hoger dan in ontwikkelde landen. Uit onderzoek blijkt echter dat er een significant negatief verband is tussen de omvang van de sector van overheidsbedrijven en de mate van economische ontwikkeling van een land³. In het algemeen wordt in ontwikkelingslanden niet aan de voorwaarden voldaan die nodig zijn voor succesvol opererende overheidsbedrijven. De rol van de overheid zou vooral gericht moeten zijn op het tot stand brengen van politieke en sociale stabiliteit en het ontwikkelen van een sociale en economische infrastructuur om zodoende particuliere initiatieven te bevorderen.

In dit verband is een groot aantal ontwikkelingslanden begonnen met desinvesteringprogramma's in de overheidsbedrijven. Dit is bij voorbeeld het geval in Mexico, Bra-

* Beide auteurs zijn verbonden aan de vakgroep Internationale Economie van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Prof. Mennes is voorts algemeen directeur van de Nederlandse Financierings-Maatschappij voor Ontwikkelingslanden in Den Haag. Dit artikel is gebaseerd op een studie, welke werd verricht ten behoeve van de werkgroep particuliere ontwikkelings- en participatiemaatschappijen. De auteurs zijn de voorzitter van de werkgroep, drs. F.D. van Loon, en de overige leden erkentelijk voor hun commentaar.

1. Brief van de minister voor Ontwikkelingssamenwerking, De rol van de particuliere sector in het industrialisatieproces in ontwikkelingslanden en de ondersteuning daarvan in het Nederlandse ontwikkelingsssamenwerkingsbeleid, Tweede Kamer, vergaderjaar 1987-1988, 20 277, nrs. 1-2.

2. Vanzelfsprekend is de ratio voor het ter beschikking stellen van hulp gelden aan of ten behoeve van de ontwikkeling van het bedrijfsleven in ontwikkelingslanden, de bijdrage die het kan leveren aan de structurele armoedebestrijding in de ontwikkelingslanden.

3. V.V. Bhatt, *Structural adaptation and public enterprise*, in: Paul Streeten (red.), *Beyond adjustment; the asian experience*, International Monetary Fund, Washington D.C., 1988.

zilië, Costa Rica, Chili, Jamaica, de Philippijnen, Maleisië en Turkije. Vanzelfsprekend is de voortgang van een dergelijk proces langzaam; sluiting van overheidsbedrijven leidt immers in eerste instantie vaak tot meer werkloosheid, terwijl de verkoop vaak moeizaam tot stand komt wegens financiële problemen.

Bij het tot stand brengen van aanpassingen in de relatieve omvang van de overheidssector kan privatisering een belangrijke rol spelen. In een recente IMF-studie⁴ wordt daaronder verstaan de overdracht van eigendom of controle van de overheidssector naar de particuliere sector, speciaal via de verkoop van activa. Hierbij moet wel bedacht worden dat privatisering alléén slechts tot geringe efficiency-verbeteringen zal leiden. Om te komen tot substantiële economische effecten is het nodig dat privatisering gepaard gaat met concurrentiebevorderende maatregelen zoals liberalisatie van markten en een zekere mate van regulering, met name in geval van te privatiseren monopolies.

Dat de rol van de particuliere sector in het ontwikkelingsproces van het grootste belang is, ook in de minst ontwikkelde landen, blijkt tevens uit een studie van de Wereldbank van Marsden en Bêlot⁵. Op basis van empirische studies komen zij tot de volgende conclusies:

- in Afrikaanse economieën leiden relatief onbelemmerd functionerende markten tot duidelijk betere economische resultaten;
- in Afrika zijn vele ondernemers aanwezig die positief reageren op de juiste economische prikkels;
- goed economisch beleid, waaronder het creëren van een gunstig investeringsklimaat, leidt tot positieve economische resultaten.

Buitenlandse directe investeringen

Buitenlandse directe investeringen (bdi) kunnen een belangrijke rol spelen bij de noodzakelijke versnelling van de groei van de particuliere sector in ontwikkelingslanden. Bij bdi worden financiering, technologie en management gecombineerd. Een hoger kennisniveau van technologie en management dat tot hogere produktiviteit leidt, resulteert in een groter concurrentievermogen hetgeen weer aanzienlijke positieve effecten op de betalingsbalans kan hebben. Een ander voordeel van bdi is dat er pas een uitgaande deviezenstroom ontstaat wanneer de betreffende investering rendabel is, terwijl op leningen altijd moet worden terugbetaald⁶. Een derde voordeel is dat een land minder kwetsbaar blijkt te zijn voor externe schokken naarmate het aandeel van bdi in de totale buitenlandse passiva groter is⁷. Het totale economische effect van bdi omvat echter meer dan de directe overdracht van kapitaal, technologie en management. Ondernemingen die gevestigd zijn met behulp van bdi maken ook gebruik van leningen in het gastland evenals van derden in andere landen; op deze wijze zijn zij betrokken bij een veel groter aandeel van de totale middelen dan blijkt uit de beperkte stroom van bdi⁸.

Vanzelfsprekend kunnen er ook gevaren aan bdi verbonden zijn, zoals een te geringe overdracht van technologie tegen te hoge kosten en het manipuleren met transferprijzen. De meeste ontwikkelingslanden hebben nu echter een zodanig sterke onderhandelingspositie dat de kans op deze gevaren zeer gering is. Bovendien zijn vele transnationale ondernemingen in toenemende mate bereid tot vormen van technologie- en kapitaaloverdracht als 'licensing', 'franchising', 'subcontracting' en 'joint ventures'. Ook houden zij zich aan algemeen aanvaarde gedragsregels betreffende 'transfer pricing', 'restrictive business practices' en de overdracht van technologie.

Verskillende detailstudies tonen aan dat bdi een duidelijk positief effect hebben op de uitvoer, industrialisatie en economische groei van ontwikkelingslanden. Deze studies hebben betrekking op een groep van 23 ontwikkelingslanden in Latijns-Amerika, Afrika en Azië, op de ASEAN-landen, en op 'export processing zones' in India⁹.

Omvang

De beoordeling van het verloop van de omvang van financiële stromen naar ontwikkelingslanden wordt bemoeilijkt door wisselkoersschommelingen. Uitgedrukt in prijzen en wisselkoersen van 1983 zijn deze stromen, zo blijkt uit tabel 1, van 1960 tot 1981 netto gestegen en daarna afgenomen. Deze daling vloeit met name voort uit een sterke daling van *exportkredieten* en *bankleningen* en houdt verband met de sterk toegenomen schuldenlast van ontwikkelingslanden. Daardoor namen ook de bdi af, met name in Latijns-Amerika. Voor de *officiële ontwikkelingsfondsen* (odf) resulteerde een verdubbeling van het aandeel in de periode 1980-1987, hoewel deze categorie in nominale omvang ongeveer gelijk bleef. De OESO onderstreept echter de veranderende betekenis van odf, die gaandeweg een centrale rol is gaan spelen bij de oplossing van de complexe schulden- en financiële problematiek van vele ontwikkelingslanden. Van odf wordt mede daardoor een stimulerende invloed verwacht op een hernieuwde groei van bdi en andere particuliere financiële middelen; het aandeel van bdi door OESO-landen in de totale netto financiële stromen naar ontwikkelingslanden is inmiddels gestegen van 8 procent in 1985 tot bijna 23 procent in 1987¹⁰. Verwacht wordt voorts¹¹, dat via de faciliteiten van de Multilateral Investment Guarantee Agency (MIGA), opgericht onder auspiciën van de Wereldbank, en via de International Finance Corporation (IFC) een toenemende stroom van bdi naar ontwikkelingslanden kan worden gekanaliseerd.

Een overzicht voor de periode 1961-1987 van de aandelen van de diverse componenten in de totale ontwikkelingsfinanciering van *Nederland* is weergegeven in tabel

4. R. Hemming en A.M. Mansoor, *Privatization and public enterprises*, International Monetary Fund, Occasional Paper, nr. 56, Washington D.C., januari 1988.

5. K. Marsden en T. Bêlot, *Private enterprise in Africa: creating a better environment*, World Bank Discussion Paper, nr. 17, The World Bank, juli 1987.

6. Weliswaar blijkt de gemiddelde rentabiliteit van bdi hoger te zijn dan de gemiddelde rente, maar in de praktijk blijkt gemiddeld 50 procent van het rendement geherinvesteerd te worden zodat de werkelijke uitgaande deviezenstroom veel geringer is.

7. Zie *The Economist*, 20 juni 1987, blz. 69, waarin gewag wordt gemaakt van een studie door: J. Dunning en J. Cantwell, *IRM directory of statistics of international investment and production*, Macmillan, Londen, 1987.

8. International Monetary Fund, *Foreign private investment in developing countries*, Occasional Paper, nr. 33, International Monetary Fund, Washington D.C., januari 1985. The World Bank, *World development report 1985*, Oxford University Press, Oxford, 1985, hoofdstuk 9.

9. G. Nwanna, The contribution of foreign direct investment to exports, *Intereconomics*, november/december 1986; Ulrich Hiemenz, Foreign direct investment and industrialization in ASEAN countries, *Weltwirtschaftliches Archiv*, band 123, heft 1, 1987; R. Kumar, Performance of foreign and domestic firms in export processing zones, *World Development*, volume 15, nr. 10/11, oktober/november 1987.

10. Genoemde verwachtingen werden verwoord in OESO, *Development co-operation*, report 1987; de gegevens zijn ontleend aan het report 1988; nominaal stegen de bdi van OESO-landen in ontwikkelingslanden van 6,7 miljard dollar in 1985 tot 20,0 miljard in 1987.

11. Deze verwachting is verwoord in M. Watson, R. Kincaid, C. Atkinson, E. Kalter en D. Folkerts-Landau, *International capital markets: developments and prospects*, IMF World Economic and Financial Surveys, Washington D.C., december 1986.

Tabel 1. Totale netto financiële stromen naar ontwikkelingslanden in hoofdcategorieën, 1960-1987 (in procenten)

	1960/61	1970	1975	1980	1981	1984	1987 ^a
1. Official Development Finance	59	46	45	36	33	55	67
2. Exportkredieten	14	13	10	13	13	6	-1 ^b
3. Particuliere overdrachten waarvan	27	41	45	51	53	38	34
– directe investeringen (19)	(18)	(20)	(9)	(12)	(13)	(23)	
– banksector	(6)	(15)	(21)	(38)	(37)	(20)	(6)
4. Totaal	100	100	100	100	99	99	100
5. Totaal (in mrd. \$ en in prijzen enwisselkoersen van 1983)	34,8	53,1	84,6	93,9	106,8	92,3	65,9

a. Cijfers voor 1987 zijn voorlopige schattingen.
 b. Evenals in 1986 was in 1987 het bedrag van netto export kredietverstrekking negatief in verband met omvangrijke amortisatiebetalingen.
 Bron: OESO, *Development Co-operation*, diverse jaargangen.

2. Een regelmatig verloop zoals in tabel 1 voor de mondiale gegevens werd gevonden, blijkt voor Nederland minder duidelijk aanwezig te zijn¹². In 1980 bij voorbeeld bereikte het aandeel van de particuliere overdrachten een dieptepunt van 27 procent. Het aandeel is sindsdien niet veel toegenomen, met als uitzondering 1985 toen het hoogste aandeel over de periode 1960-1986 werd bereikt. Het aandeel van bdi schommelt navenant met als hoogste waarde 49 procent in 1961 en als laagste 2 procent in 1983¹³.

Bevordering van bdi

De voorwaarden en regelingen voor het aantrekken van bdi zijn in de afgelopen jaren in een aantal ontwikkelingslanden versoepeld¹⁴. In *Argentinië* bij voorbeeld zijn met name voor de olie-industrie de mogelijkheden voor buitenlandse kapitaaldeelname verruimd. In *Mexico* wordt een beleid ter stimulering van bdi gevoerd, vooral in sectoren waarvan een verbreding van het exportpakket naast de olieproducten verwacht wordt. Andere landen in Latijns-Amerika zijn deelgenoten in het *Andes-Pact* en als zodanig gebonden aan gemeenschappelijke regels, die bdi in deze landen ontmoedigen. Thans worden op nationaal niveau stappen genomen om deze regels te liberaliseren. In *Bolivia* worden bdi thans toegelaten in de sectoren van transport, petrochemie en distributie van olieproducten. In *Ecuador* is besloten toe te treden tot het International Center for Settlement of Investment Disputes (ICSID) en zijn bdi nu toegestaan in de mijnbouw en de olie-industrie, met soepeler voorwaarden dan voorheen met betrekking tot repatriëring van winsten. In *Venezuela* zijn de landbouw, de agro-industrie, de bouwnijverheid en het toerisme toegankelijker gemaakt voor bdi.

Ook in Aziatische landen zijn maatregelen genomen ter bevordering van bdi. In *China* werden in 1984 bdi toegestaan in 14 steden aan de kust; in 1985 werden bovendien vier grote industriële gebieden voor bdi geopend en werd aan buitenlandse oliemaatschappijen toegestaan te participeren in de exploratie en exploitatie van de olie- en gasvelden in negen provincies. In *Indonesië* werd in 1986 het aantal sectoren waar bdi zijn toegestaan bijna verdubbeld. In *Thailand* heeft de overheid de groeibeperkingen, neergelegd in de 'Alien Business Law', terzijde gesteld. Ook andere Aziatische landen zoals India, Maleisië en Zuid-Korea hebben bdi-bevorderende maatregelen genomen.

Tabel 2. Netto financiële overdrachten van Nederland naar ontwikkelingslanden en multilaterale organisaties in componenten, 1961-1987 (in procenten)

	1961	1970	1975	1980	1983	1985	1987 ^a
1. Official Development Assistance	35	46	48	69	55	43	64
2. Particuliere overdrachten tegen marktvoorwaarden waarvan	65	50	50	27	39	52	30
–directe investeringen	(49)	(43)	(46)	(6)	(2)	(20)	(8)
3. Overige posten ^b	-	5	2	5	6	4	6
4. Totaal (in %)	100	101	100	101	100	99	100
5. Totaal (in mln. \$)	196	428	1255	2366	2178	2629	3261

a. Cijfers voor 1987 zijn voorlopige schattingen.
 b. Overige posten: 'Other official flows' en 'grants by private voluntary agencies'; voor 1961 geldt een andere indeling.
 Bron: OESO, *Development Co-operation*, diverse jaargangen.

Schuldconversie

Sinds het uitbreken van de schuldencrisis in 1982 heeft zich een secundaire markt voor de externe schulden van ontwikkelingslanden ontwikkeld. Gemeten in de totale nominale waarde van de verhandelde leningen is deze markt sterk in omvang toegenomen en wel van \$ 1,5 miljard in 1982/1983 tot ongeveer \$ 12 miljard in 1987. Een verdere sterke groei van deze markt wordt verwacht¹⁵. De uitstaande schulden worden in het algemeen verhandeld tegen aanzienlijke kortingen op de nominale waarde¹⁶.

De sterke groei en de omvangrijke kortingen hebben op de secundaire markt geleid tot het ontstaan van een nieuwe techniek bij de transacties: de schuldconversie. Bij schuldconversie komt de debiteur met de eigenaar van de schuldtitlet overeen om de externe schuld in harde valuta af te doen met een betaling in lokale valuta.

Schuldconversie kan een rol spelen bij het aantrekken van bdi. Conversie van overheidsschulden vindt bij voorbeeld plaats voor aandelen van een particuliere onderneming of ook van overheidsondernemingen, die in een privatiseringsprogramma zijn betrokken. Voorts bestaat er conversie van schuld van een particuliere onderneming voor aandelen van die zelfde onderneming.

Aan de toepassing van schuldconversie ter verkrijging van bdi zijn voor- en nadelen verbonden. De balans tussen voor- en nadelen wordt vooral bepaald door de mate van *additionaliteit*, de mate waarin de schuldconversie buitenlands investeringskapitaal aantrekt, dat anders niet be-

12. De indeling van tabel 2 is enigszins afwijkend van die in tabel 1, omdat de rapportage voor Nederland volgens DAC-criteria verloopt (tabel 2), terwijl voor de wereld als geheel een deels andere classificatie wordt gevolgd (tabel 1).

13. De schommelingen in het aandeel van bdi in de totale ontwikkelingsfinanciering doen zich ook voor in de gegevens van andere landen dan Nederland. Zoals de Bondsrepubliek Duitsland, Japan en de Verenigde Staten en voor de EG als geheel. Details worden gegeven in het rapport genoemd in de eerste voetnoot.

14. Een overzicht van deze beleidsaanpassingen is opgenomen in M. Watson et al., op cit., IMF, Washington D.C., 1986.

15. Deze verwachting wordt bij voorbeeld uitgesproken in de studie *Market-based menu approach*, uitgebracht door de Debt Management and Financial Advisory Services Department van de Wereldbank, januari 1988.

16. Thans worden kortingen geregistreerd van 50 procent (Brazilië, Mexico) tot 73 procent (Nigeria). Zie D.L. Roberts en E.M. Remonola, *Debt swaps: a technique in developing country finance*, in: *Finance for developing countries*. Group of Thirty, New York en Londen, 1987 en aanvullende informatie van NMB, Amsterdam.

schikbaar was gekomen. In de praktijk blijkt de mate van additionaliteit echter moeilijk vast te stellen¹⁷.

Thans zijn programma's voor schuld-bdi-conversie in veertien landen in diverse stadia van ontwikkeling en uitvoering. Twaalf daarvan zijn gelegen in Latijns-Amerika, waaronder Argentinië (sinds 1986), Brazilië (sinds 1984 en, na enige aarzeling, sinds 1988 met een nieuw programma) Chili (sinds 1985), Mexico (sinds 1986/87, maar onderbroken in 1988) en Venezuela (sinds 1987). Landen buiten Latijns-Amerika met een dergelijk conversieprogramma zijn Nigeria (kort in 1987 en naar verwachting spoedig weer) en de Filipijnen (sinds 1986). De programma's zijn onderling verschillend, bij voorbeeld wat betreft de voorwaarden voor repatriëring van winsten en kapitaal, de sectoren waaraan prioriteit wordt gegeven voor bdi, en bepalingen voor de regionale concentratie van investeringen. In totaal was in de periode 1985-1986 een bedrag van ruim \$ 4 miljard aan schulden geautoriseerd tot conversie in deze vorm¹⁸.

Het Nederlandse potentieel

De buitenlandse directe investeringen van Nederland vinden voor meer dan 80 procent plaats in andere industrielanden. Van het totale investeringsbestand in 1984 ter waarde van f 144 miljard hadden voorts de Nederlandse Antillen een aandeel van 6 procent terwijl dit voor de overige ontwikkelingslanden 11 procent bedroeg.

Voor de bdi van Nederland in andere industrielanden blijkt een duidelijk verband te bestaan tussen de jaarlijkse groei van bdi en de behaalde rendementen; voor de VS zijn beide cijfers relatief hoog, voor de EG relatief laag. Voor de ontwikkelingslanden lag het rendement van 11,7 procent duidelijk boven het gemiddelde van 9,4 procent, maar de groei van bdi bleef bij het gemiddelde achter. Vooral in de ontwikkelingslanden in Azië waren de rendementen op bdi hoog; over de periode 1974-1983 gemiddeld 20 procent.

Wanneer de ontwikkelingslanden waar bdi plaatsvinden worden uitgesplitst naar niveau van ontwikkeling, geldt voor Nederland dat in 1983 43 procent van de bdi tot stand was gekomen in een zevental nieuw-geïndustrialiseerde landen (NIC's). Dit aandeel was bovendien in twee jaar sterk gestegen vanaf 31 procent in 1983¹⁹. Stopford en Dunning beschrijven een zelfde trend voor de directe investeringen op wereldniveau²⁰.

Wanneer de ontwikkelingslanden naar geografische regio's worden onderverdeeld blijkt dat de bdi van Nederland terugliepen in Europa en Latijns-Amerika, toenamen in Azië, en in Afrika gering in omvang bleven. Een en ander had te maken met de reeds genoemde hoge rendementen in Azië, de geringere rendementen elders en met de toenemende schuldenlast in Afrika en Latijns-Amerika. Wanneer evenwel de schuldenproblematiek zou verminderen en de aanpassingsprogramma's succesvol zouden zijn, onder meer met betrekking tot de participatie van de particuliere sector, zouden de Nederlandse bdi zich ook in andere regio's dan Azië verder kunnen ontwikkelen.

Conclusie

In het voorafgaande is besproken, dat in ontwikkelingslanden in het algemeen niet is voldaan aan de voorwaarden voor het succesvol opereren van overheidsbedrijven. Mede in verband met de IMF-aanpassingsprogramma's wordt thans een grotere betekenis toegekend aan de particuliere sector in het ontwikkelingsproces. In een groot aantal ontwikkelingslanden zijn thans programma's in uit-

voering, die een verschuiving tot stand brengen van de overheidssector naar de particuliere sector. Privatisering kan daarbij een nuttige rol vervullen. De overheid zou zich met name moeten richten op de ontwikkeling van een goede infrastructuur en op politieke stabiliteit.

Buitenlandse directe investeringen kunnen een belangrijke rol spelen bij de noodzakelijke groei van de particuliere sector in ontwikkelingslanden. Een voordeel van bdi is tevens, dat er pas een uitgaande deviezenstroom ontstaat wanneer de betreffende investering rendabel is, terwijl op leningen altijd moet worden terugbetaald. Vanzelfsprekend kunnen er aan bdi ook gevaren verbonden zijn, zoals een te geringe overdracht van technologie.

In een aantal ontwikkelingslanden zijn in de afgelopen jaren de voorwaarden en regelingen in verband met het aantrekken van bdi versoepeld. In Indonesië bij voorbeeld werd in 1986 het aantal sectoren waar bdi zijn toegestaan bijna verdubbeld. Voorts kan schuldconversie een rol spelen bij het aantrekken van bdi, doordat schulden worden omgezet in het bezit van aandelen in binnenlandse ondernemingen. Thans zijn programma's voor schuld-bdi-conversie in diverse stadia van ontwikkeling en uitvoering in veertien ontwikkelingslanden, waaronder de grote schuldenlanden in Latijns-Amerika.

Mede in verband met de sterk toegenomen schuldenlast van ontwikkelingslanden is binnen de totale netto financiële stromen naar deze landen sinds de jaren zeventig het aandeel van de particuliere overdrachten, waaronder bdi, sterk afgenomen, terwijl het aandeel van de officiële ontwikkelingsfondsen bijna verdubbelde. De OESO onderstreept echter dat de officiële ontwikkelingsfondsen een stimulerende invloed zullen hebben op het weer toenemen van bdi en andere particuliere overdrachten. Ook van de faciliteiten van de Multilateral Investment Guarantee Agency (MIGA) wordt verwacht dat zij de stroom van bdi naar ontwikkelingslanden zullen bevorderen.

Ook voor de totale financiële overdrachten van Nederland naar ontwikkelingslanden geldt dat sinds de jaren zeventig het aandeel van bdi sterk is gedaald. Ondanks de soms hogere rendementen blijft de groei van bdi in ontwikkelingslanden achter bij Nederlandse bdi in de industriële landen.

L.B.M. Mennes
J. Kol

17. Bij voorbeeld, in 1986 werd de helft van de goedgekeurde conversies van Mexico uitgevoerd via vijf multinationale automobielproducenten. De betrokken investeringsplannen bestonden echter reeds in 1982, vier jaar voordat Mexico een conversieprogramma ontwikkeld had. Het is evenwel moeilijk te bepalen in hoeverre deze investeringsplannen zouden zijn gerealiseerd indien de voorwaarden anders waren geweest, dan die welke aangeboden werden via het conversieprogramma.

18. Zie Wereldbank, op. cit., 1988 en aanvullende informatie van de NMB, Amsterdam.

19. De gegevens voor deze paragraaf zijn ontleend aan: M. van Nieuwkerk en R.P. Sparling, *De internationale investeringspositie van Nederland*, De Nederlandsche Bank N.V., Monetaire Monografieën, nr. 4, 1985.

20. J.M. Stopford en J.H. Dunning, *Multinationals company performance and global trends*, MacMillann, Londen, 1983. Als belangrijkste oorzaken voor de groei van het aandeel van de NIC's worden genoemd de beschikbaarheid van relatief goedkope en goed geschoolde arbeidskrachten, thuismarkt met relatief rijke consumenten en goede overheidsmaatregelen en voorzieningen voor buitenlandse investeringen.